



Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 40, Ağustos 2019, s. 180-192

ISSN: 2149-0821 Doi Number:<http://dx.doi.org/10.16990/SOBIDER.5230>

Dr. Hakkı ÇILGINOĞLU

Kastamonu Üniversitesi Turizm Fakültesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü,
hcilginoglu@kastamonu.edu.tr

Dr. Cihan CILBIRCIOĞLU

Kastamonu Üniversitesi Taşköprü Meslek Yüksek Okulu Bitkisel ve Hayvansal Üretim
Bölümü, ccilbircioglu@kastamonu.edu.tr

FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI: AVRUPA PATENT ANTLAŞMASI, AVRUPA PATENT OFİSİ VE TİCARETLE BAĞLANTILI FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI ANTLAŞMASI VE GASTRONOMİ ALANINDA GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Özet

Fikri mülkiyet hakları giderek uluslararası alanda rekabet boyutu gelişen bir araştırma sahası haline gelmiştir. Ülkeler arası patent rekabeti ulusal patent ofislerinin sadece tescil işleminin yapıldığı ülkede bağlayıcılığı ve geçerliliği bulunması sebebiyle uluslararası alanda geçerli olan patent tescillerine bir yönelmeyi beraberinde getirmiştir. Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü ve Avrupa Patent Ofisi bu anlamda uluslararası düzeyde çatı kuruluşlar olarak görülmektedir. Bu bağlamda, uluslararası patent mevzuatında yapılan düzenlemeler incelendiğinde özellikle Patent İşbirliği Antlaşması, Avrupa Patent Antlaşması ve Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Antlaşması büyük önem taşımaktadır. EPO istatistiksel verileri ışığında EPC ve PCT çerçevesinde 2014 yılında gönderilen patent başvurularının %26 düzeyindeki oranla ABD'nin ilk sırayı aldığı ve yine %22 düzeyindeki oranla ABD'den gönderilen patentlerin kabul edildiği görülmektedir. Aynı yıl yapılan başvurular incelendiğinde %64'lük oranla Çok-Uluslu İşletmelerin patent başvurusu yaptığı ve dünyada da Samsung firmasının bir numara olduğu, en çok patent başvurusu yapılan alanın medikal teknoloji sahasının olduğu görülmektedir. Avrupa Patent Ofisi (EPO) 2017 Yıllık Raporuna göre patent başvurularında %3.9'luk bir artış yaşanırken, en fazla başvuru yapan ülkeler ABD (42,300), Almanya (25,490), Japonya (21,712), Fransa (10,559) ve Çin

(8,330) olmuştur. En fazla Avrupa patent başvurusunun yapıldığı teknoloji alan tıp teknolojileri iken onu dijital iletişim ve bilgisayar teknolojileri takip etmiştir. Türkiye'den 2016 yılında 510, 2017 yılında ise %74,9'luk artışla 892 adet Avrupa patent başvurusu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fikri Mülkiyet Hakları, EPC, EPO, DTÖ TRIPS, Gastronomi

INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS: EUROPEAN PATENT AGREEMENT, EUROPEAN PATENT OFFICE AND INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS AGREEMENT AND GENERAL EVALUATION IN THE FIELD OF GASTRONOMY

Abstract

Intellectual property rights have become a field of research that is increasingly evolving internationally to the competitive dimension. Competition between countries has led to a tendency towards patent registrations that are valid in the international arena as national patent offices have binding and validity only in the country where the registration is made. In this sense, the World Intellectual Property Organization and the European Patent Office are regarded as roofing organizations on an international level. In this context, especially when the arrangements made in international patent legislation are examined, the Patent Cooperation Treaty, the European Patent Treaty and the Trade-Related Intellectual Property Rights Treaty are of great importance. In the light of EPO statistical data, it is seen that the patent applications submitted in 2014 within the framework of EPC and PCT were the first in the USA with the rate of 26% and the patents sent from the USA with the rate of 22% were accepted. When the applications made in the same year are examined, it is seen that 64% of Multi-National Enterprises apply for patent and Samsung is number one in the world and the most patent application area is medical technology field. According to the European Patent Office (EPO) 2017 Annual Report, patent applications increased by .3.9%, while the most applicants were the USA (42,300), Germany (25,490), Japan (21,712), France (10,559) and China (8,330). It has been. The field in which most European patent applications were filed was medical technologies followed by digital communications and computer technologies. In 2016 510 from Turkey, while in 2017 an increase of 892% 74,9'luk European patent application is made.

Keywords: Intellectual Property Rights, EPC, EPO, DTÖ TRIPS, Gastronomy

GİRİŞ

Günümüzde fikri mülkiyet hakları alanında teknoloji ve ekonomik gelişimlerin de etkisiyle önemli ölçüde ilerleme kaydedilmiştir. Bilhassa patent tescili ve firmaların bu türlü çalışmalara yönelik olarak yaptıkları girişimler fikri mülkiyet haklarının korunmasına yönelik eğilimlerin uluslararası ya da ulus aşırı düzeye taşınmasını sağlamıştır.

Tarihsel olarak 19. yüzyılın sonuna doğru Paris Antlaşması, Bern Antlaşması ve Madrid Antlaşması ile başlanan sürece 1970'li yıllarda Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü'nün bu alandaki aktif çalışmaları ve Patent İşbirliği Antlaşması'nın hayata geçirilmesi ile önemli yol katedilmiş olup, Avrupa Patent Antlaşması çerçevesinde Avrupa Patent Ofisi'nin kurulması ve Dünya

Ticaret Örgütü (WTO) bünyesinde kabul edilmiş olan Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Antlaşması bağlamında fikri mülkiyet haklarının korunmasına yönelik çok önemli gelişmeler yaşanmıştır.

Bu çalışma 5 kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda fikri mülkiyet hakları hakkında tarihsel ve genel bilgiler verilmiştir. İkinci kısımda Avrupa Patent Antlaşması hakkında açıklamalarda bulunulmuştur. Üçüncü kısımda Avrupa Patent Ofisi ile ilgili aydınlatıcı bilgiler verilmiştir. Dördüncü kısımda Avrupa Patent Ofisi'nin eğitici ve kapsamlı olan istatistiksel verilerine yer verilmiştir. Beşinci kısımda ise Dünya Ticaret Örgütü (WTO) bünyesinde kabul edilmiş olan Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Antlaşması hakkında açıklayıcı izahatlar verilmiş olup, TRIPS'in milli muamele kuralı ile en çok gözetilen ülke kuralı gibi temel ilkeleri ve telif hakları ile marka tescili ile bağlantılı antlaşma maddelerine yer verilmiştir.

1. Fikri Mülkiyet Hakları

Fikri mülkiyet haklarının tescilinde ülkesellik ilkesi geçerlidir. Bir ülkede tescil edilmiş olan fikri mülkiyet hakkı, sadece o ülkede korumadan yararlanmaktadır. Sınai mülkiyet haklarına ilişkin uluslararası alanda 1883 tarihinde imzalanmış olan ve çeşitli tarihlerde revize edilen Paris Antlaşması ile sınai haklara dair asgari standartlar düzenlenmiştir. Paris Antlaşması kapsamındaki sınai haklar; patentler, markalar, menşe ve coğrafik işaretler, faydalı modeller ve ticaret ünvanlarıdır. Paris Antlaşması 1967 yılında Stockholm'de revize edilmiş olup, toplamda 30 madde içermektedir. Paris Antlaşması 176 ülke tarafından onaylanmıştır (Bodenhausen 2007; Kayıhan & Eski 2015; WIPO 2015a; WIPO 2015b).

Fikir ve sanat eserleri alanında, 1886 yılında imzalanan ve çeşitli tarihlerde revize edilen Bern Antlaşması ile bu alanda üye ülkelerin uyması gereken asgari standartlar düzenlenmiş ve bu alanda bir kuruluş oluşturulmuştur. Bern Antlaşması toplam 38 Madde ve 6 Ek Madde içermektedir. Ayrıca, Bern Antlaşması 168 devlet tarafından onaylanmıştır (Kayıhan & Eski 2015; WIPO 2015c; WIPO 2015d).

Markaların uluslararası tescilini sağlamaya yönelik, 1891 tarihli Madrid Antlaşması akdolanmıştır. Ancak, Madrid Antlaşması devletler nezdinde yeterli ilgiyi görmediğinden ve gelişen şartlara uyum sağlanması amacıyla, 1989 yılında kabul edilip 1996 yılında yürürlüğe giren, 2006 ve 2007 yıllarında revize edilen Madrid Antlaşması'na İlişkin Protokol hazırlanmıştır. Antlaşma ve Protokol birlikte "Madrid Sistemi veya Madrid Birliği" olarak bilinmektedir. Madrid Antlaşması'nda toplam 18 Madde bulunmaktadır. Ayrıca, Madrid Antlaşması'na İlişkin Protokol'de toplamda 16 Madde vardır. Madrid Birliği'ne 97 devlet üye olmuştur. Buna ilaveten, Madrid Antlaşma ve Protokolü'ne başvuru için İdari Talimatlar başlıklı 7 Bölüm ve 19 Kısım'dan oluşan bir belge 2008 yılında yürürlüğe girmiştir (Kayıhan & Eski 2015; WIPO 2015e; WIPO 2015f; WIPO 2015g; WIPO 2015h).

1970 yılında hayata geçirilmiş olan Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) fikri mülkiyet haklarının gelişimi ile ilgili çatı kuruluş olarak faaliyet göstermektedir. Patent İşbirliği Antlaşması (PCT) ile uluslararası başvuru imkânı getirilmekte ve bu doğrultuda, antlaşma üyesi her devlet için tek başvuruya patent tescili sağlanabilmektedir. Patent İşbirliği Antlaşması 8 bölüm ve 69 maddeden oluşmaktadır. Patent İşbirliği Antlaşması 148 ülke tarafından onaylanmıştır. Ayrıca, PCT kapsamında 96 kuraldan oluşan yönetmelik 2015 yılında yürürlüğe girmiştir (Kayıhan & Eski 2015; WIPO 2015i; WIPO 2015j).

Patent edilebilir bir buluştan söz edilebilmesi için, doğa güçlerinin yönlendirilerek kullanılması neticesinde, realize edilebilir ve tekrarlanabilir teknik bir sorunun teknik çözümünün ortaya konması gerekir (Kayıhan & Eski 2015). Dünya Ticaret Örgütü (WTO) bünyesinde kabul edilmiş olan Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Antlaşması (TRIPS) tüm fikri mülkiyet haklarını ele alması ve onlarla ilgili diğer antlaşmalarda kabul edilmiş olan koruma standartlarını genişletmesiyle çatı antlaşma konumundadır. TRIPS m.27/1’de patent; “yeni olmaları, bir buluş basamağını içermeleri ve sanayide uygulanabilmeleri koşuluyla, teknolojinin her alanında, ürünlerle veya usullerle ilgili her türlü buluş” olarak tanımlanmıştır.

2. Avrupa Patent Anlaşması (EPC)

Avrupa Patent Antlaşması 5 Ekim 1973 tarihinde Münih’te imzalanmış ve 1977 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 1978 yılında Lahey’de bulunan Uluslararası Patent Enstitüsü (IIB) ile EPO birleşmiştir. Ayrıca, aynı yıl Berlin’de bir temsilci ofis açılmıştır.

Avrupa Patent Antlaşması’nın ilk olarak 1973 yılında imzalanmasından bu yana 2013 yılında 40. yıldönümü sebebiyle antlaşma metni güncellenmesi suretiyle 2013 yılının Ekim ayında “15. Özel Baskı” şeklinde basılmıştır (EPO 2013).

Avrupa Patent Antlaşması (EPC) ile “Avrupa Patenti” olarak adlandırılan ve antlaşma üyesi devletler yönünden milli patent tescili gibi etkiye sahip, patent tescili imkânı getirilmektedir. EPC ile getirilen imkân “ortak patent” niteliğinde olmayıp, başvuruda belirtilen ülkeler yönünden tescil başvuru ve tescil usulünün merkezileştirilmesi söz konusudur (Kayıhan ve Eski 2015).

3. Avrupa Patent Ofisi (EPO)

Tescil işlemlerini yürütmek üzere, merkezi Münih’te bulunan Avrupa Patent Ofisi (EPO) ihdas olunmuştur. Avrupa Patent Ofisi’nin kurumsal yapısı yatay bir görünüme sahip olmakla beraber EPO Başkanı altında genel müdürlüğe bağlı Operasyon Bölümleri, Operasyon Destek Bölümü, Yönetim Bölümü, Hukuk ve Uluslararası İlişkiler Bölümü ve Temyiz Kurulu ile İtiraz Dairesi bulunmaktadır. 1973 yılından beri EPO toplamda yaklaşık 600 milyon nüfusa sahip 40 Avrupa ülkesini kapsamaktadır.

Espacenet veritabanı ile dünya genelinde 80 milyon patente erişim mümkündür. Başvuru için BISSAP paket programını internet üzerinden ücretsiz olarak edinmek gerekmektedir.

Avrupa patenti nasıl alınır? EPO’ya patent başvurusu Avrupa Patent Antlaşması ve Patent İşbirliği Antlaşması çerçevesinde yapılmaktadır. Öncelikle ne tür bir patent başvurusunun yapılacağına karar verilir: a) Avrupa Patent Başvurusu; b) Ulusal Patent Başvurusu veya c) Uluslararası Patent Başvurusundan birinin ne şekilde yapılacağına karar verilir.

Ulusal patent başvurusunda hem avukat ücreti hem de patent ofisi ücreti ödenmektedir. Avrupa patent başvurusunda ise avukat ücreti, patent ofisi ücreti ve çeviri ücreti ödenmektedir. Avrupa patenti başvurusu yapabilmek için öncelikle patentin daha önce alınmamış (yeni), orjinal bir buluş olması ve endüstriyel anlamda uygulanabilir olması gerekmektedir. Patent başvurusunun yeni olması ile kastedilen, daha önce benzer bir başvurunun dosyalanmamış olması veya patent alma sürecinde olmaması gerekmektedir. Patent başvurusunun orjinal (özgün) bir buluş olması ve sağladığı bariz faydayı net bir şekilde göstermesi gerekmektedir. Patent başvurusunun gerekli görülen formatta hazırlanıp dosya şeklinde EPO kurumunun

Münih, Lahey veya Berlin ofisine gönderilmelidir. Başvurular üye ülkelerden tüzel kişiliğe sahip kurumlardan yapılmalıdır.

Patent başvurusu EPO'nun resmi dillerinden (İngilizce, Almanca ve Fransızca) birinin kullanılması suretiyle yapılabilmektedir. Başvuru; Avrupa patent hibe talebi, tanımlama, iddialar, çizimler/şekiller ve özet kısımlarından oluşmaktadır.

Tablo 1. Avrupa Patent Başvurusu Ücretleri

001 Başvuru Ücreti (Online Başvuru Ücreti)	210,00 EUR (120,00 EUR)
002 Araştırma Raporu Ücreti	1.285,00 EUR
015 15 inci ve 50 nci arası fazla olan her bir istem için ücret (51 inci ve sonrası fazla olan her bir istem için ücret)	235,00 EUR (580,00 EUR)
003 Uluslararası Araştırma	1.875,00 EUR
006 İnceleme Ücreti	1.620,00 EUR
007 Tescil Ücreti (35 sayfaya kadar)	915,00 EUR
008 (35 Sayfadan fazla her sayfa için)	(15,00 EUR)
TOPLAM	6.140,00 EUR

Kaynak: EPO 2014a

4. EPO İstatistiksel Verileri

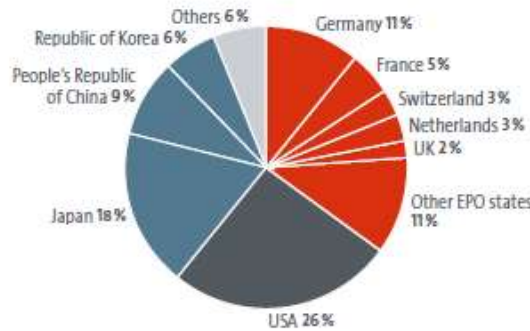
EPO'ya gönderilen patent başvurularında 2005-2014 yılları arasında çok ciddi bir artış olduğu görülmektedir. Tablo 2'de de görülebileceği üzere 2005 yılında yapılan toplam patent başvurusu 197.504 iken bu sayı 2014 yılında 274.174 patent başvuru sayısına ulaşmıştır. Bu ciddi artış trendi gelecekte de giderek artan bir patent başvurusu görünümü yansıtabilecektir.

Tablo 2. EPO'ya 2005-2014 Yılları Arasında Yapılan Patent Başvuru Sayıları

Yıllar	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Patent Başvuru Sayısı	197.504	210.759	222.574	225.979	211.355	235.731	244.995	258.500	265.918	274.174

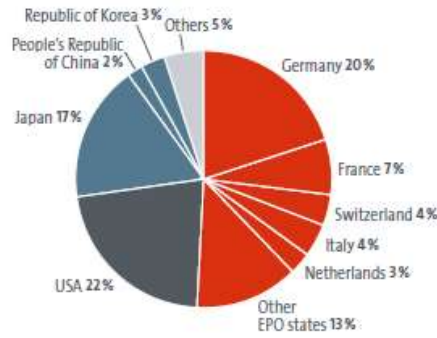
Kaynak: EPO 2015a

Şekil 1'de görüleceği üzere 2014 yılında EPO'ya EPC ve PCT kapsamında gönderilen patent başvurularının menşei ülkelere göre dağılımında ilk 5 ülke; ABD, Japonya, Almanya, Çin ve Güney Kore'dir. Bu ülkeleri Fransa, İsviçre, Hollanda ve İngiltere takip etmektedir.



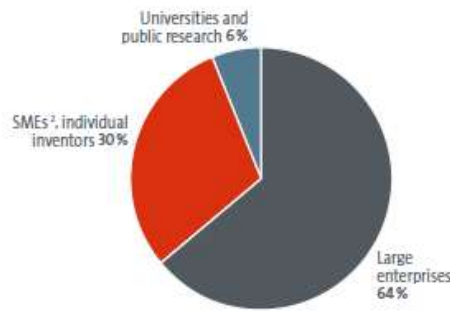
Şekil 1. EPO'ya 2014 Yılında Yapılan Patent Başvurularının Menşei Ülkelere Göre Dağılımı
Kaynak: EPO 2015b

Şekil 2'de 2014 yılında EPO'ya EPC ve PCT kapsamında kabul edilen patentlerin menşei ülkelere göre dağılımında ilk 5 ülke; ABD, Almanya, Japonya, Fransa ve İsviçre'dir. Bu ülkeleri İtalya, Hollanda, Çin ve Güney Kore takip etmektedir.



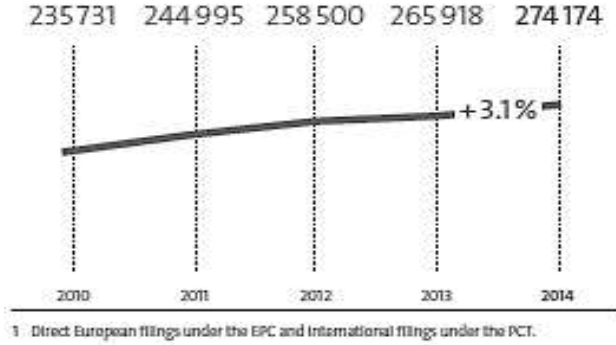
Şekil 2: EPO'ya 2014 Yılında Kabul Edilen Patentlerin Menşei Ülkelere Göre Dağılımı
Kaynak: EPO 2015b

Şekil 3'te 2014 yılında EPO'ya EPC ve PCT kapsamında yapılan patent başvurularının %64'ü büyük ölçekli şirketlerden, %30'u KOBİ'lerden ve münferit kâşiflerden, %6'sı ise üniversiteler ile kamu araştırma kurumlarından yapılmış olduğu görülmektedir. Burada özellikle kamu araştırma kurumları ve üniversitelerin %6 düzeyindeki oranı çok düşük olduğu göze çarpmaktadır.



Şekil 3. EPO'ya 2014 Yılında Patent Başvurusu Yapan Kurumların Türleri
Kaynak: EPO 2015b

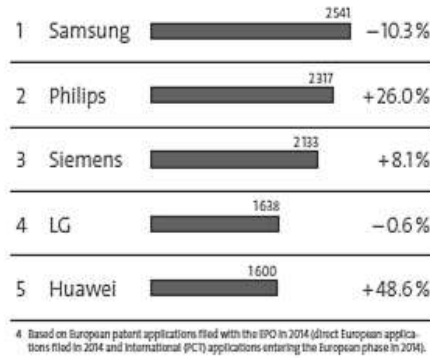
Şekil 4'te görüldüğü üzere 2013-2014 yılları arasında EPO patent başvurularında %3.1 düzeyinde bir artış olmuştur. İlk 5 patent başvurusu yapan firmalar ise sırasıyla: 1) Samsung; 2) Philips; 3) Siemens; 4) LG ve 5) Huawei'dir.



Şekil 4. Patent Başvuru Sayısı (2010-2014)

Kaynak: EPO 2015a

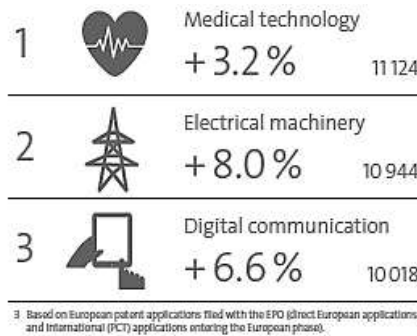
Şekil 5’te görüldüğü üzere 2013-2014 yılları arasında EPO patent başvurularında %3.1 düzeyinde bir artış olmuştur. İlk 5 patent başvurusu yapan firmalar ise sırasıyla: 1) Samsung; 2) Philips; 3) Siemens; 4) LG ve 5) Huawei’dir.



Şekil 5. İlk 5 Patent Başvurucuları

Kaynak: EPO 2015a

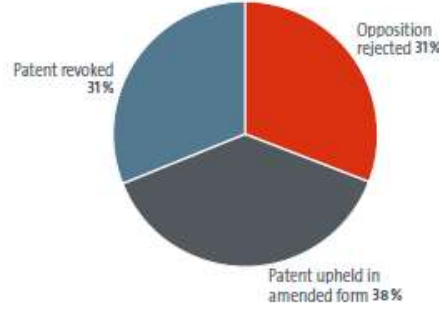
Şekil 6’da 2014 yılında EPO’ya patent başvurusu yapılan ilk 3 teknolojik alanın 1) Medikal Teknoloji; 2) Elektrik Makineleri ve 3) Dijital İletişim olduğu görülmektedir.



Şekil 6. Patent Başvurusu Yapılan İlk 3 Teknolojik Alan

Kaynak: EPO 2015b

Şekil 7’de görüldüğü üzere 2014 yılında EPO’ya yapılan patent başvurularına karşı yapılan şikayetlerden %31’i patent iptali ile, %31’i şikayetin reddi ile, %38’i ise patentin değişiklik yapılması suretiyle onaylanmasıyla neticelenmiştir.



Şekil 7. EPO’ya Yapılan Patent Başvurularına Karşı Yapılan Şikayetler

Kaynak: EPO 2015b

EPO’nun yukarıda yer verilen istatistiksel verileri incelendiğinde patent piyasasında fevkalade mühim gelişmelerin olduğu ve büyük şirketler arasında artan rekabetin aynı oranda devletlerin arasındaki ekonomik rekabet avantajı sağlamaya yönelik çalışmalarına da yansıtıldığı görülmektedir.

Avrupa Patent Ofisi’nin (EPO) 2017 yılına ait raporuna göre; patent başvuru sayıları 3.9% artış göstererek, 165.590 adete ulaşmıştır. Başvuru sayıları ülkelere göre değerlendirildiğinde; ABD 42.300 adet başvuru sayısı ile ilk sırada yer almaktadır. Onu 25.490 adet ile Almanya takip etmektedir. Japonya, 21,712 adet, Fransa 10,559 başvuru sayısı ile Almanya’dan sonra gelmektedir. Çin 2017 yılında başvuru sayısını 16.6% oranında artırarak, İsviçre’yi geride bırakmış, en fazla Avrupa patent başvurusu yapan ilk 5 ülke arasına girmeyi başarmıştır. Bunun yanında, dünya çapında en fazla başvuru yapan ülkelerden biri olan Güney Kore, 2017 yılında patent başvuru sayılarında 8.2% oranında düşüş yaşamıştır. Yine çoğu Avrupa ülkesine baktığımızda (İtalya, Almanya, Hollanda, Fransa gibi) yapılan başvuru sayılarında artış görülmüştür. Avrupa Patent Ofisi raporuna göre; yapılan patent başvurularının ağırlıklı olarak, daha önceki yıllarda da olduğu gibi tıp teknolojileri alanında yapıldığı görülmüştür. Bunu dijital iletişim ve bilgisayar teknolojileri takip etmiştir. Patent başvurularının orijinine bakıldığı zaman, Avrupa ülkelerinde genelde yapay zekâ ve araçlarda akıllı uygulamalar; Asya ülkelerinde ise ağırlıklı olarak Bilgi ve Bilgisayar Teknolojileri alanlarına odaklandığı gözlemlenmektedir (Anonymous 2017).

Türkiye’den yapılan Avrupa patent başvurularında bir önceki yıla göre 74,9% oranında artış gerçekleşmiş, patent başvuru sayısı 2016 yılında 510 adet iken bu sayı 2017 yılında 892 adete yükselmiştir. En çok Avrupa patent başvurusu yapan ilk 50 firma arasında 2017 yılında ilk kez bir Türk firması girmiştir. Vestel Elektronik 408 adet Avrupa patent başvurusu ile ilk 50

firma arasında 49. sırada yer almıştır. 2015-2018 yılları baz alındığında Avrupa Patent Ofisi'nin (EPO) Türkiye ofisine yapılan başvuru sayısında 3 yıl üst üste 2 haneli artış gerçekleşti. Türkiye, söz konusu dönemde dünya fikri mülkiyet sıralamasında ilk 20 ülkenin ofisleri arasında patent başvuru sayısını en çok artıran ofis olmuştur (Anonymous 2017).

Türkiye'nin teknoloji alanı dışında gastronomi alanında da Avrupa patenti sayısını arttırma şansı yüksektir. Çünkü ülkemiz gastronomi alanında uluslararası coğrafi işaretinin alınmasını bekleyen yüzlerce yöresel ürüne sahiptir. Sadece Türkiye'de yetişen Taşköprü sarımsağı ve Siyez Buğdayı buna örnektir. Yerel ve geleneksel gıdalar gastronomi turizminin, önemli ürünleri arasında yer almaktadır. Son yıllarda, turistlerin yöresel değerlerini koruyan ve ön plana çıkartan destinasyonlara daha fazla seyahat gerçekleştirdikleri görülmektedir. Bundan dolayı, destinasyonlar turist çekmek ve turizm gelirlerini artırmak için yöresel ürünleri korumaya önem vermeye başlamışlardır. Yöresel ürünlerin korunması ve gelecek nesillere aktarılması, yerelliğin dünya ile buluşması olarak ön plana çıkartılan coğrafi işaretleme uygulaması ile gerçekleştirilmektedir.

5. Dünya Ticaret Örgütü (WTO) Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Antlaşması (TRIPS)

Uruguay Raundu'nda çok taraflı antlaşmalardan biri olarak TRIPS'in kabulü ile birlikte, ilk kez dünya genelini kapsayacak şekilde fikri mülkiyet haklarını maddi içerik olarak ve aynı zamanda usulü yönünden düzenleyen çerçeve oluşturulmuştur (Kayıhan & Eski 2015; WTO 2011).

TRIPS kapsamına giren fikri mülkiyet hakları (WTO 2011):

1. Telif Hakkı ve İlgili Haklar;
2. Markalar;
3. Coğrafi İşaretler;
4. Sınai Tasarımlar;
5. Patentler;
6. Entegre Devrelerin Tasarımları (Topografileri);
7. Açıklanmamış Bilgilerin Korunması;
8. Sözleşmeye Bağlı Lisanslarda Rekabete Karşı Uygulamaların Denetimidir.

TRIPS m.2, m.9, m.14 ve m.35 ile getirilen düzenlemelerle, fikri mülkiyet alanındaki diğer antlaşmalarla bağlantı kurularak, bu antlaşmaların temel hükümlerinin TRIPS'e taraf ülkelerin sözü edilen antlaşmalara da üye olup olmamalarına bakılmaksızın uygulanması imkânı getirilmiştir (Kayıhan & Eski 2015; WTO 2011).

Ancak, TRIPS hükümleri kişiler yönünden doğrudan hak ve mükellefiyet doğurmamaktadır. AB Adalet Divanı, Portekiz – Konsey Uyuşmazlığı kararında DTÖ Antlaşmalarının kendine has doğası, amacı, yapısı ve ifade tarzı doğrultusunda dikkate alındığında, onların doğrudan uygulanabilir olmadığı sonucunu ortaya koyduğunu tespit etmiştir (Kayıhan & Eski 2015).

5.1 TRIPS'in Temel İlkeleri

5.1.1 Milli Muamele Kuralı

TRIPS m.3 uyarınca her üye, (Paris Antlaşması, Bern Antlaşması, Roma Antlaşması veya Entegre Devrelere İlişkin Fikri Mülkiyet Antlaşması'nda mevcut istisnalar hariç olmak üzere) fikri hakların korunması hususunda diğer üyelerin vatandaşlarına, kendi vatandaşlarına tanıdığı avantajlardan daha az avantajlı muamele yapmayacaktır (Kayıhan ve Eski 2015; WTO 2011).

Fonogramların icracılar ve yapımcıları ile yayın kuruluşlarına ilişkin olarak bu yükümlülük sadece bu Antlaşma ile tanınan haklar için geçerlidir. Bern Antlaşması m.6'da veya Roma Antlaşması m.16/1-b 'de tanınan imkânlardan yararlanan üyelerin, söz konusu hükümlerinde öngörüldüğü şekilde «TRIPS Konseyi'ne bildirimde bulunmaları gerekmektedir (WTO 2011).

5.1.2 En Çok Gözetilen Ülke Kuralı

En çok gözetilen ülke kuralı TRIPS m.4'te belirtilmiştir:

Milli Muamele Kuralı dışında kalan bir üyenin tanıdığı izin, ayrıcalık, bağışıklık ya da yarar aşağıda belirtilmiştir (WTO 2011):

- a) Uluslararası hukuki yardım anlaşmalarından kaynaklanan ya da genel nitelikte ve fikir mülkiyetinin korunması ile sınırlı olmayan yasa uygulaması;
- b) Bern Antlaşması (1971) hükümlerine uygun şekilde tanınan ya da Roma Sözleşmesi'nin öngördüğü ulusal uygulama işlevi taşımayan ve bir başka ülkede kabul edilen uygulama;
- c) TRIPS'te öngörülmemen, sanatçılar, plak yapımcıları ve radyo ile televizyon kuruluşlarının haklarına ilişkin uygulama;
- d) WTO Anlaşmasının yürürlüğe girmesinden önce, yürürlükte bulunan fikir mülkiyetinin korunmasına ilişkin ve TRIPS Konseyi'ne bildirilmiş olan ve diğer üyelerin vatandaşlarına karşı katı ya da haksız bir ayırım oluşturmayan uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan uygulamadır.

TRIPS m.5'e göre m.3 ve m.4'te yer alan yükümlülükler, fikri mülkiyet haklarının edinilmesi veya idamesine ilişkin olarak Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü'nün himayesi altında akdedilen çok taraflı antlaşmalarda belirtilen usuller için geçerli değildir (WTO 2011).

TRIPS m.8/1'e göre üyeler, yasa ve yönetmeliklerini formüle eder veya değiştirirken, halk sağlığı ve beslenmesini korumak ve sosyo-ekonomik ve teknolojik gelişmeleri açısından hayati önem taşıyan sektörlere halkın ilgisini arttırmak için gerekli önlemleri, söz konusu önlemler bu Antlaşma hükümlerine uygun olmak kaydıyla alırlar. TRIPS m.8/2'de bu Antlaşma hükümlerine uygun olmak kaydıyla, hak sahiplerinin fikri mülkiyet haklarını kötüye kullanmasını önlemek veya ticareti makul olmayan biçimde sınırlandıran veya uluslararası teknoloji transferlerini olumsuz yönde etkileyen uygulamalara başvurulmasını önlemek için uygun önlemler alınması gerekebileceği belirtilmiştir (WTO 2011).

Telif Hakları ve Bağlantılı Haklar:

- TRIPS, Bern Sözleşmesi'ndeki asli yükümlülükler üye ülkeler açısından uyma zorunluluğu getirmekte (TRIPS m.9);
- Telif haklarına bilgisayar programları ve veri derlemelerini eklemekte (TRIPS m.10);
- Kiralama hakkını düzenlemekte (TRIPS m.11);
- En az 50 yıllık koruma süresi getirmekte (TRIPS m.12);
- Telif haklarına getirilecek sınırlamalar veya istisnaları belli hallere özgülemekte (TRIPS m.13);
- Fonogram prodüktörlerinin, icracıların ve yayın kuruluşlarının korunmasına ilişkin düzenleme getirilmiştir (TRIPS m.14).

5.2. Telif Hakları ve Marka Tescili

TRIPS kapsamında tescilli bir markanın sahibi, üçüncü kişilerin markanın tescil edildiği mal veya hizmetlerle aynı veya benzer mal veya hizmetler için aynı veya benzer mal veya hizmetler için aynı veya benzer işaretleri kullanmalarını engelleme hakkına mühasıran sahip olacaktır (TRIPS m.16/1). Ancak, patentin kamu düzenine ve genel ahlâka aykırı olmaması gerekmektedir (TRIPS m.27/2).

TRIPS kapsamında tescilli bir markanın sahibine şu haklar tanınmaktadır:

1. Patent sahibi, izni alınmaksızın patent konusu üründen üçüncü kişilerin yararlanmalarını (imalat, kullanma, satışa arz, satış, ithal etme ve benzer durumlar) engelleyebilecektir (TRIPS m.28/1-a).
2. Patent konusu bir usule ilişkin ise, patent sahibi bu usulün üçüncü kişilerce kullanılmasını, bu usulle üretilen üründen yararlanmalarını engelleyebilecektir (TRIPS m.28/1-b).
3. Patent sahipleri, patenti devretme veya veraset yoluyla intikal ettirme ve lisans sözleşmelerine konu etme hakkına sahip olacaklardır (TRIPS m.28/2).
4. Patentlerin koruma süresi patent başvuru tarihinden itibaren hesaplanacak şekilde asgari 20 yıl olarak kabul edilmiştir (TRIPS m.33).

SONUÇ

Fikri mülkiyet haklarının koruma altına alınmasına yönelik hukuki zeminde yapılan çalışmalar giderek artmaktadır. Fikri mülkiyet haklarının kurumsal manada ve uluslararası düzeyde korunmasına yönelik olarak 1970'li yıllarda yoğun bazı girişimler 2000'li yıllarda devletlerin bu alanda çalışmalarının yanı sıra çok uluslu şirketlerin kendi bünyesinde kurdukları hukuk birimlerinde sadece ürettikleri ürünlerin patent tescilleri ve uyumsuzluk durumlarında fikri mülkiyet haklarının savunulması için gayretli bazı girişimlerde buldukları gözlemlenebilmektedir.

Avrupa Patent Ofisi'nin yayınlamış olduğu çeşitli yıllara ait istatistiki bilgiler göz önüne alındığında patent alanında yapılan başvuruların sayısının giderek artması bu alanda gerçekleşen uyumsuzlukların sayısının da dolaylı olarak artmasını beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla, patent alanında var olan uluslararası mevzuatın piyasaya endeksli olarak revize edilmesi ve patent

piyasasının gelişimini yakından takip ederek bu alanda gerçekleşen hukuki uyuşmazlıkların azaltılmasına yönelik yeni düzenlemelere gerek duyulmaktadır. Ayrıca, uluslararası patent kuruluşlarına üye olan ülkelerin artması da bu türlü çatı kuruluş işlevi gören kurumların rolünü de daha önemli hale getirmektedir.

Dolayısıyla, Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü, Dünya Ticaret Örgütü ve Avrupa Patent Ofisi'nin fikri mülkiyet hakları alanında daha kapsayıcı, spesifik ve pratik uygulamalara ihtiyacı vardır. Patent alanındaki uyuşmazlıkların artması ve büyük şirketlerin birbirleri aleyhine davalar açmaları fikri mülkiyet hakları alanındaki itilafların meşru zeminde en etkili yollarla çözümüne yönelik olarak bu çatı kuruluşların inisiyatifi dahilinde uyuşmazlıkların hukuki süreçlere geçmeden istişare aşamalarında halledilmesine ve devletlerin bu istikamette iç mevzuat düzenlemeleri teşvik edilmesi elzemdir.

KAYNAKLAR

- Anonymous (2017). <https://www.epo.org/about-us/annual-reports-statistics/annual-report/2017.html>
- Bodenhansen, G. H. C. (2007). Guide to the Application of the Paris Convention for the Protection of Industrial Property – As Revised at Stockholm in 1967. Geneva: WIPO Press.
- European Patent Office (2013). European Patent Convention. (15. Edition) Munich: European Patent Office Publications.
- European Patent Office (2014a). Schedule of Fees and Expenses Applicable as from 1 April 2014. Access Date: 20 December 2015, Retrieved From: <<https://www.epo.org/law-practice/legal-texts/official-journal/2014/etc/se3/2014-se3.pdf>>.
- European Patent Office (2014b). Facts and Figures – 2014. Munich: European Patent Office Publications.
- European Patent Office (2015a). European Patent Filings by Country of Origin 2005 – 2014. Munich: European Patent Office Publications.
- European Patent Office (2015b). Facts and Figures – 2015. Munich: European Patent Office Publications.
- European Patent Office – PATSTAT (2015). EPO Worldwide Patent Statistical Database (PATSTAT). Access Date: 20 December 2015, Retrieved From: <<http://www.epo.org/searching/subscription/raw/product-14-24.html>>.
- Kayıhan, Ş. & Eski, M. (2015). Uluslararası Ekonomi Hukuku – Cilt 1. (Genişletilmiş 2. Baskı) Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Teftiş Kurulu Başkanlığı (2015). “5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu.” Erişim Tarihi: 19 Aralık 2015, İnternet Adresi: <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14214/fikir-ve-sanat-eserleri-kanunu.html>.
- World Intellectual Property Organization – WIPO (2015a). Paris Convention for the Protection of Industrial Property. Access Date: 20 December 2015, Retrieved From: <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/treaties/en/paris/trt_paris_001en.pdf>.

- World Intellectual Property Organization – WIPO (2015b). Paris Convention for the Protection of Industrial Property: Date on Which State Became Party to the Convention. Access Date: 20 December 2015, Retrieved From: <<http://www.wipo.int/export/sites/www/treaties/en/documents/pdf/paris.pdf>>.
- World Intellectual Property Organization – WIPO (2015c). Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works. Access Date: 20 December 2015, Retrieved From: <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/treaties/en/berne/trt_berne_001en.pdf>.
- World Intellectual Property Organization – WIPO (2015d). Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works: Date on Which State Became Party to the Convention. Access Date: 20 December 2015, Retrieved From: <<http://www.wipo.int/export/sites/www/treaties/en/documents/pdf/berne.pdf>>.
- World Intellectual Property Organization – WIPO (2015e). Madrid Agreement Concerning The International Registration of Marks. Access Date: 20 December 2015, Retrieved From: <http://www.wipo.int/treaties/en/text.jsp?file_id=283529>.
- World Intellectual Property Organization – WIPO (2015f). Protocol Relating to the Madrid Agreement Concerning the International Registration of Marks. Access Date: 20 December 2015, Retrieved From: <http://www.wipo.int/treaties/en/text.jsp?file_id=283483>.
- World Intellectual Property Organization – WIPO (2015g). The List of the Members of the Madrid Union. Access Date: 20 December 2015, Retrieved From: <http://www.wipo.int/export/sites/www/treaties/en/documents/pdf/madrid_marks.pdf>.
- World Intellectual Property Organization – WIPO (2015h). Administrative Instructions for the Application of the Madrid Agreement Concerning the International Registration of Marks and the Protocol Relating Thereto. Access Date: 20 December 2015, Retrieved From: <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/treaties/en/madrid-gp/trt_madrid_gp_020en.pdf>.
- World Intellectual Property Organization – WIPO (2015i). Patent Cooperation Treaty (PCT). Access Date: 20 December 2015, Retrieved From: <<http://www.wipo.int/export/sites/www/pct/en/texts/pdf/pct.pdf>>.
- World Intellectual Property Organization – WIPO (2015j). Regulations under the Patent Cooperation Treaty. Access Date: 20 December 2015, Retrieved From: <http://www.wipo.int/export/sites/www/pct/en/texts/pdf/pct_regs.pdf>.
- World Trade Organization (WTO) (2011). Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights. WTO E-Learning, Access Date: 20 December 2015, Retrieved From: <<http://etraining.wto.org>>.